

ИНФОРМАЦИИ

ИКОНОМИЧЕСКИЯТ ИНСТИТУТ НА БАН ПРЕЗ 2002 Г.

Научната политика на Института през последните две години е съобразена с одобрените от научения съвет през 2002 г. задължителни приоритети в изследователската дейност. Те са свързани с процеса на евроинтеграция и се изразяват в: *стратегическите аспекти на икономическото развитие на България в контекста на присъединяването ѝ към Европейския съюз; конкурентоспособността на българската икономика в Единния европейски пазар; реструктурирането на предприятията и усъвършенстването на тяхното управление; социалната политика и заетостта в страната; адаптирането на българското земеделие към механизмите на единната аграрна политика на ЕС; развитието на териториалните общности и околната среда; развитието на интеграционните процеси и външноикономическата политика в процеса на присъединяването към ЕС.*

Основен акцент в дейността на Института през годината беше изпълнението на проектите от неговата научноизследователска програма, която обхваща проблематика, свързана с главните области, отговарящи на съвременните тенденции в световната икономическа наука, и подчинена на приоритетите в икономическото развитие на страната.

В проектите, които бяха в процес на завършване през 2002 г., се изследват актуални въпроси в следните основни направления: *специфични особености на възникване и развитие на корпоративното управление в България; условия за създаване и функциониране на конкурентоспособни земеделски стопанства в България; ролята на институционалния фактор при моделиране на взаимодействията между икономиката и политиката в стопанските структури; приоритети и политики за социална защита на децата; проблеми на младежката заетост и безработица в България в преходния период; външноикономическата политика на ЕС и търговските аспекти на присъединяването на България към Общността; опитът на страните от Източна Европа с паричен съвет; иконометричен модел за растежа на икономиката в условията на външноикономически взаимодействия; състояние и развитие на националната продоволствена сигурност; възможности за прилагане на общата аграрна политика на Европейския съюз в българското земеделие; държавното регулиране при формирането на пазарните отношения в икономиката на България; европейското финансово пространство и присъединяването на България; политиката на икономическия растеж на развитите страни.*

Открояващите се научни резултати от тези изследвания се изразяват в следното:

- Очертани са специфичните особености на възникването, етапите на развитие, основните проблеми (концентрация на собственост, мотивация за корпоративно поведение, конфликт на интереси, неефективни управленски механизми) на функциониране на корпоративното управление в България, в резултат от което са изведени и систематизирани неговите силни и слаби страни и са определени областите, които се нуждаят от реформиране. Разкрити и

анализирани са основните тенденции на развитие на съвременните европейски модели на корпоративно управление и главните насоки на интегрирането им. Оценени са възможностите за приложение в България на съвременните стандарти и основополагащи принципи на корпоративно управление в ЕС. Обосновани са научни предложения за приоритетни промени в общите условия на развитие, в моделите (системата), в институционалната и регулативната среда на корпоративно управление у нас с оглед неговото бързо привеждане към съвременните стандарти и основополагащи принципи, върху които се развиват европейските модели на това управление.

- Оценен е напредъкът на земеделието в страната в условията на преход. Характеризирана е трансформацията на собствеността в частна от гледна точка на капитализацията на икономическата среда и е направена оценка. Установени са както недостатъците на поземлената реформа, които задържат развитието на пазарните отношения в земеделското производство, така и неблагоприятното влияние на макроикономическата среда. Установено е състоянието на елементите на отрасловата икономическа среда и на достъпа на предприемачите до тях (производствени ресурси – парични средства, земя, средства за производство, услуги, условия за реализация на произведените продукти), а също и държавната подкрепа за създаването и функционирането на земеделските стопанства. Направен е обобщаващ извод, че либерализацията на икономическата среда е затруднила създаването и дейността на земеделските стопанства. Характеризирано е структурното състояние на земеделските стопанства, производствената ориентация и инвестиционните им възможности през призмата на капитализацията. Обоснована е смяната на сегашния модел на държавна земеделска политика с модел на активна подкрепа и са предложени конкретни държавни регулативни подходи за стимулиране на предприемачите в земеделието чрез подобряване на достъпа им до парични и трудови ресурси, до средства за производство и услуги, до подходящи вътрешни и външни пазари.

- Представен е институционалният фактор през призмата на нормативната и ценностната системи на обществото и обвързването му с институционалната детерминираност, с икономическата и политическата рационалност. Неговият анализ, а също и анализът на взаимодействията между икономика и политика дава възможност за нов поглед и преценка под друг ъгъл на програмите за структурно преустройство и на намеренията на управляващите. Резултатите от изследването в този контекст и направените изводи потвърждават, че политическите програми и преди всичко политическите последици не би трябвало да бъдат пренебрегвани и че е необходимо икономистите да ги включват систематично в анализите си. Моделирането на политикоикономическите системи задълбочава осмислянето на основополагащи категории като политическа рационалност и институционална детерминираност. Върху основата на интерпретирания модел е представен вариант за обвързване на икономическите и политическите анализи с ролята и влиянието на институционалния фактор. Резюмирането на насоките, изведени от посекторния модел, води до разсъждения относно възможностите за оптимизиране на институционалната политика в България. Доказана е възможността за разработване и прилагане на

модели, включващи измерване и на променливи, характерни за непазарния икономикс, с което се прецизира общата картина на институционалната среда и се улеснява преценката за икономическия оптимум в конкретни ситуации. Многопластовото представяне на проблематиката създава възможности за извеждане на варианти за оптимизиране на институционалните правила като съществен фактор за функциониране на пазарната система.

- Предложени са теоретични постановки за насоките на отразяване на "детските измерения" в макроикономическата политика. Разработена е система от социално-икономически индикатори за благосъстоянието на децата. Измерена е по създадена методика степента на обедняване на семействата с различен брой деца. Определени са основните рискови фактори и са идентифицирани децата в конкретни групи рискове. Изведени са като приоритетни преференциалните политики за облекчаване и стимулиране на рисковите семейства с деца и са направени препоръки за механизмите и начините за тяхното реализиране. Предложени са селективни политики за превенция и реинтеграция на: децата - "социални сираци", децата в рисковете "отпадане от училище" и "експлоатация на детски труд". Разработена е система от показатели за детското благосъстояние за допълване на официалната статистика и са направени препоръки за промени в действащата законова уредба и социална практика по веригата "дете - майка - семейство" и за конкретни форми на координация между НПО, държавните и местните органи, ангажирани с проблемите на децата.

Учени от Икономическия институт участват в редица международни проекти, финансирани от различни програми на ЕС и европейски организации, като се запазва тенденцията, проявяваща се в последните няколко години, към постепенно увеличаване на техния брой. За 2002 г. те са осем, като два са по линия на Пета рамкова програма на Европейската комисия, а един от тях е в рамките на договори и спогодби на равнище БАН и е с учени от Университета на Валенсия, Испания.

Открояващите се научни резултати от изследванията в между-народните проекти на сътрудниците на Икономическия институт са следните:

- Очертана е цялостната картина на съвременното състояние на икономическата наука в България, постигнато в резултат от промените в нея през последните 12 години. Анализът е осъществен в пет основни направления – предефиниране на дисциплината, основни теоретични и методологични ориентации, тематична ориентация и финансиране, обществено пространство, академични дебати и възгледи за по-нататъшно развитие. Накратко е представена ситуацията през 1989 г., за да се позиционират и разберат по-ясно проблемите и процесите на развитие. Основният извод е, че икономическата наука в България е претърпяла достатъчно сериозни и дълбоки промени в тематиката и методологията на изследване и обучение, във връзката си със световната, в т.ч. особено с европейската икономическа наука, която е добра предпоставка за успешното включване на българските икономисти в единното европейско изследователско пространство.

- Установено е, че на сегашния етап макроикономическата, научната и технологичната политики до голяма степен действат в противоположни посоки. Интегрирането на научната и технологичната политика и съчетаването с

микроикономическите аспекти е предпоставка за постигане на очертаната цел в развитието на ЕС, според която до 2010 г. неговата икономика трябва да стане най-конкурентната в света, основана на ефективното използване на знанието. Оценката на развитието на тези политики в България показва липса на координация и съгласуваност между тях. Финансовата стабилност вследствие от паричния съвет не е достатъчно условие за по-добро представяне в областта на научната и технологичната политика. Мащабът и високата степен на отвореност на икономиката определят външното търсене като важно условие за по-ефективното развитие и използване на научните изследвания и технологиите в страната. В този аспект външните фактори и на първо място, политиката на ЕС са решаващи, заедно с усилията на национално равнище;

- Оценено е състоянието на интеграционния процес на България и неговата роля за икономическото развитие и социалната сигурност. Направени са обобщения за състоянието на икономическото неравенство и бедността в страната през 90-те години. Дадени са оценки на държавната политика във връзка със заетостта и достъпа до минимални доходи.

Международното научно сътрудничество на Икономическия институт включва и участието на негови учени като експерт-оценители на предложения за проекти (осем човека) по Пета рамкова програма на Европейската комисия и по други програми. Широко е участието на сътрудници на Института в конференции и семинари в чужбина, което е израз на изградени дългогодишни професионални контакти, завоюван авторитет и намира проявление в сравнително високия дял на техните публикации в сборници с материали от международни научни срещи.

Продължава традицията на провеждане на съвместни научни мероприятия между учени от БАН, вкл. и от Икономическия институт и Академията на науките и изкуствата на Република Македония с финансовата подкрепа на Фондация "Фридрих Еберт". През 2002 г. поредната научна среща беше на тема *"Икономически аспекти на европейската интеграция в Република България и Република Македония"*.

Учените от Икономическия институт участват активно в разработки с научно-приложна насоченост, осъществявани по поръчка и на основата на договори с държавни институции, правителствени и стопански организации. С подчертана важност сред тях е проектът за написване на *"Българска икономическа енциклопедия"* по договор с издателство "Наука и изкуство", в който са ангажирани 20 хабилитирани научни сътрудници на Института. В нейното написване участват и учени от трите икономически университета в България.

Продължи разработването на анализи за състоянието на икономиката на страната, на прогноза за нейното развитие в средносрочна перспектива и на виждания за необходимата макроикономическа политика за реализирането ѝ под заглавието *"Икономиката на България до 2004 г."* и с участието на четирима научни сътрудници на Института.

По договор с Министерството на регионалното развитие и благоустройството по поръчка на дирекция "Стратегическо развитие" са разработени седем теми под общото заглавие *"Перспективи и политика за регионално развитие"*.

Както всяка година, учени на Института имат участие в редица научно-приложни проекти, финансирани от национални и международни организации, с разработването на доклади, предоставянето на консултации и становища. Сред тях се откроява докладът до Министерския съвет и Световната банка (с участието на четирима сътрудници на Института) на тема *“Социална оценка на въздействието на промените в цените на електро- и топлоенергията”*.

По-важните резултати от разработките с научно-приложна насоченост се изразяват в следното:

- Определени са подходите и възможностите на България за достигане изискванията на ЕС в областта на регионалната политика в процеса на присъединяване. Направена е оценка на степента на достигане на критериите за членство и процеса на разработване на национална регионална политика, включваща прилагането на инструментите на Европейското икономическо пространство. Определени са перспективите на развитие на България по основни сектори и индустриални отрасли на база сравнение на структурните изменения за различни страни и региони. Изведени са общите и специфичните социално-икономически характеристики на районите за планиране на България и останалите райони на равнище NUTS II на страните-кандидатки за членство в ЕС. Характеризирано е развитието и реструктурирането на предприятията в българската икономика в национален и регионален разрез. Оценена е ролята на регионалните различия и възможностите за провеждане на диференцирана регионална политика в тази насока. На основата на развитието на демографските процеси в България е оценено равнището на използване на човешкия потенциал. Анализирани са перспективите за развитие на пазара на труда. Характеризирано е състоянието на социалната инфраструктура на страната и по шестте района за планиране, като са разкрити проблемите в тази област и са очертани основните насоки за възможните решения. Посочени са перспективите и са формулирани предложения за политиката на развитие на районите за планиране в България.

- На основата на анализа на текущото състояние на икономиката са формулирани изводите, че степента на криминализация на икономиката е достигнала опасно високи мащаби и че провежданата икономическа политика не спомага за подготовката на България за присъединяване към ЕС.

- Извършена е оценка на въздействието на новите енергийни тарифи върху доходите на населението. На тази основа са направени предложения за подобряване системата на енергийно подпомагане на населението, които са използвани в преговорите между правителството и Световната банка за договаряне на заема PAL-1.

Другият основен акцент в дейността на Икономическия институт е подготовката на докторанти, чийто брой през 2002 г. е 57, от които 22 са чужденци. По-голямата част от тях се обучават в задочна форма. С научното ръководство на докторантите са ангажирани 25 хабилитирани научни сътрудници на Института. Обучението им се извършва по утвърдени от научния съвет индивидуални планове за работа, в които са включени и задължителните докторантски изпити.

През последните няколко години броят на докторантите на Икономическия институт значително нараства. Това е следствие от повишения интерес към докторантурата, осъществявана в Института, в т.ч. в платена форма, както за желаещи от страната, така и от чужбина. Този интерес обуславя по-голямото внимание, което се отделя на процеса на обучение при докторантурата, намерило израз в поставеното през 2001 г. начало на постоянно действащ семинар за докторанти. В неговите рамки бяха проведени обсъждания на четири докторантски тези и два обучителни семинара на тема "Ефективни презентационни умения" и "Изследователският процес в обществените науки: същност, научно мислене и методология".

В подготовката на докторантите на Института от 2002 г. беше включен курс по методи за икономически изследвания, чието предназначение е да им осигури методологична и методическа основа, необходима за разработването на докторантските трудове. В него е възприет итеративният процес на обучение, в който лекциите се редуват с дискусии с докторантите, разпределени в групи от най-много 7 човека, в зависимост от тематиката на дисертациите им.

Основният фокус на курса е работата по емпирични изследвания - събиране, обработка и интерпретация на първични данни, като се обръща внимание на тяхната разновидност и съответна насоченост към различни по рода си изследвания в икономиката, както и съпоставката им с проектите, ползващи вторична информация. В края на курса докторантите подготвят изследователски проект и въпросник за анкетно проучване като един от основните начини за събиране на първична информация.

През 2002 г. се навършиха десет години от създаването на Стопанския факултет, плод на подписаното споразумение за сътрудничество между Икономическия институт на БАН и ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий". На този юбилей беше посветена съвместно организираната и проведена във Велико Търново международна научно-практическа конференция "България - Европейски съюз: състояние, проблеми, перспективи", в която взеха участие с доклади 6 учени от Икономическия институт.

Сътрудничеството между двете институции, свързано с дейността на Стопанския факултет, се осъществява и по линия на Магистърската програма, обучението по която се провежда вече четвърта година в Института. За учебната 2002 - 2003 г. в нея се обучават студенти, придобили степента "бакалавър" в областта на стопанските науки, в следните специалности (в задочна форма): "Финанси на предприятията", "Бизнес-администрация", "Банково дело", "Международна икономика". Приетите в Магистърската програма студенти, завършили неикономически специалности, се обучават задочно (в рамките на 4 семестъра) по: "Финанси", "Счетоводство и контрол", "Стопанско управление" и "Маркетинг".

Като преподаватели в съвместната Магистърска програма през учебната 2001 - 2002 г. са участвали 23 хабилитирани научни сътрудници на Института, които основно са осъществили научното ръководство на студентите, защитили успешно магистърските си тези. На завършилите с отличен успех, чиито дипломни проекти са по проблемите на общините, беше предоставена

Икономическият институт на БАН през 2002 г.

възможност за преференциално участие в конкурса на програмата за магистърско обучение "Регионално развитие на Балканите" на Университетите в Тренто и Болиано (Италия), финансирано от Министерството на външните работи на Италия. Двама от дипломантите бяха приети за обучение по тази програма.

За учебната 2002 - 2003 г. Икономическият институт съвместно с АкаТе – София ООД и "Агрикола" институт – гр. Лайпциг започна работа по осъществяване на едномесечна студентска практика в Германия за обучаващите се в магистърска степен в Института, за която е осигурено съответно финансиране от програми на ЕС. 30 студенти от нея, избрани на конкурсен принцип, ще посетят Германия и ще бъдат запознати със системите за управление на качеството във водещи немски организации. Успешно завършилите студентската практика в Германия ще получат сертификат за проведено обучение по управление на качеството.

На основание на договор, подписан между Икономическия институт и Университет "Суецки канал" – Исмаилия, през 2002 г. започна обмен на студенти от магистърската степен с цел засилване на сътрудничеството между академичните общности на България и АР Египет. Постигнато е споразумение и за сътрудничество по повод подготовката на египетски докторанти.

Успешното реализиране на съвместната Магистърска програма на ВТУ "Св.Св.Кирил и Методий" и Икономическия институт на БАН е показателно за предимствата, които дава съчетаването на академичната наука с образователния процес в придобиването на по-високата степен на висшето образование. За това свидетелства и засиленият интерес на кандидатстващите за обучение в Магистърската програма, осъществявана в Икономическия институт на БАН.

Друг акцент в дейността на Института е широкото участие на негови хабилитирани научни сътрудници в дейността на структурите на ВАК (трите специализирани научни съвета, Икономическата комисия и Президиума), а също и в дейността на Постоянната комисия по икономика и управление към Акредитационния съвет на Националната агенция за оценка и акредитация, в експертните групи, които наблюдават и оценяват обучението на студентите в икономическите факултети и университети. Това е израз на признание за утвърдения авторитет на Икономическия институт на БАН и на неговите учени сред академичната общност в областта на стопанските науки в България.

Ст. н. с. д-р Лилия Чанкова,
научен секретар на Икономическия институт на БАН